

У статті визначено поняття "здібні", "обдаровані", "талановиті", розкрито особливості підготовки, підвищення кваліфікації учителів Сумської області; висвітлені напрацювання освітян Сумщини у роботі з обдарованою учнівською молоддю, специфічність самоосвіти та становлення вчителів за означеним напрямом, проблемні питання щодо підтримки учителів, які працюють з обдарованими учнями.

В статье определены понятия "способные", "одаренные", "талантливые", раскрыты особенности подготовки, повышения квалификации учителей Сумской области; освещены напработки педагогической общественности Сумщины в работе с одаренной ученической молодежью, специфика самообразования и становления педагогов в данном направлении, проблемные вопросы подготовки учителей, которые работают с одаренными учениками.

In the article on the base of definition of conceptions "capable", "gifted", "talented" the peculiarities of training, raising the level of professional skills of Sumy region teachers; progress of youth, specificity of self-education and formation of teachers in the definite direction; problematic questions as for support of teachers working with talented youth are shown.

УДК 371.14:376.54

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ І РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ

І. В. Удовиченко

Питання роботи з обдарованою учнівською молоддю на сучасному етапі розвитку освіти актуальне та проблемне водночас. Актуальним залишається невизначеність трактування понять "обдаровані", "здібні", "талановиті", дослідження теоретико-методологічних підходів діагностування обдарованості, психолого-педагогічних основ самовизначення обдарованої особистості, використання традиційних, інноваційних технологій, форм, методів у роботі і обдарованою учнівською молоддю, стимулювання праці вчителя, який працює з цим контингентом учнів та багато іншого. Проблемним залишається диференціювання форм роботи із учнівською молоддю, зокрема обдарованою, підготовка, підвищення кваліфікації, підтримка вчителів, які працюють з обдарованими дітьми, тощо.

Протиріч щодо цього питання чимало – це віднесення (у процесі розгляду поняттєво-категоріального апарату) до категорії "обдаровані" певної групи дітей і, водночас, залучення (на організаційному рівні) до різних форм роботи з обдарованими учнями широкого кола учасників; акцентування (інформаційне поле) уваги на важливості роботи з обдарованими учнями на різних рівнях та відсутність значних важелів стимулювання (нормативно-правова база) вчителів, що працюють із ними.

Усі ці питання між собою тісно пов'язані: чітке розмежування поняттєво-категоріального апарату сприяє добору оптимальних форм і методів (підвищення кваліфікації та підтримки вчителів, орга-

нізації роботи вчителів із обдарованими учнями), які, у свою чергу, впливають на результативність роботи в цілому.

У контексті викладеного вище, метою цієї статті є висвітлення особливостей підготовки та підтримки учителів, які працюють із обдарованою учнівською молоддю, на сучасному етапі розвитку освіти.

Питання обдарованості у різні періоди розглядали іноземні та вітчизняні науковці і практики: Б. Ананьев, Ю. Бабаєва, Ф. Баррон, Л. Венгер, Ф. Гальтон, К. Гельвецій, Ю. Гільбух, Д. Гілфорд, В. Єфроїмсон, М. Каратаєва, М. Карне, Г. Костюк, Н. Лейтес, Дж. Локк, А. Матюшкін, К. Платонов, Д. Рензуллі, Р. Розенталь, С. Рубінштейн, А. Савенков, Д. Сиск, Л. Слободянюк, Р. Стернберг, К. Тейлор, П. Торренс, Е. Фромм, Б. Чижевський, В. Чудновський, В. Юркевич, Л. Якобсон та ін.

Проте однозначності у трактуванні понять "обдаровані", "здібні", "талановиті" нині немає. **Обдарованість** різні науковці трактують по-різному, зокрема, як:

- ♦ складну психологічну категорію [1];
- ♦ специфічне поєднання здібностей високого рівня, а також інтересів, потреб, що дозволяє виконувати певну діяльність на якісно високому рівні, відмінному від умовного "середнього рівня" (Б. Чижевський);
- ♦ високий рівень розвитку загальних і спеціальних здібностей (В. Чудновський, В. Юрковський);
- ♦ не лише своєрідне поєднання здібностей людини, а ще й *сукупність її особи-*

стісних характеристик (Л. Слободянюк);

- ♦ поєднання трьох компонентів: мотивації, орієнтованої на виконання завдання, видатних розумових здібностей і креативності (Д. Рензулі);

- ♦ *набір здібностей, здатність* до видатних досягнень у будь-якій соціально значущій сфері людської діяльності (Н. Лейтес);

- ♦ *розумовий потенціал* або інтелект, цілісну індивідуальну характеристику пізнавальних можливостей і здібностей до навчання [1];

- ♦ *талановитість*, наявність внутрішніх умов для значних досягнень у діяльності [2];

- ♦ сукупність *взаємопов'язаних параметрів*: випереджувачий розвиток пізнання, психологічний розвиток, фізичні дані [1];

- ♦ однакову *"наділеність" розумом* більшості дітей від народження із різницею у рівні розвитку їх здібностей, що зумовлено відмінністю їх життєвих умов (Дж. Локк, К. Гельвецій, В. Єфроїмсон);

- ♦ генетичну *спадковість*, за якою обдарованість є вродженим, досить рідкісним явищем, що успадковується від батьків і навіть через покоління (Ф. Гальтон, Р. Стернберг).

Здібність учені визначають як:

- ♦ *властивість індивіда*, що є передумовою успішного виконання ним певних видів діяльності [1];

- ♦ *індивідуально психологічні особливості* людини, які сприяють успішному виконанню нею тієї чи іншої діяльності і не зводяться тільки до знань, умінь та навичок, які вона має [2];

талановитість – як високий рівень розвитку здібностей, передусім спеціальних, тобто таких, які дають змогу успішно виконувати певну діяльність: літературну, музичну, сценічну тощо [1];

геніальність – як надзвичайно високий рівень здібностей загальних чи спеціальних, який виявляється в тому, що у творчій діяльності особистість досягає таких результатів, які складають цілу епоху в житті суспільства, розвитку культури, науки, політики [1].

У своїй роботі ми дотримуємося таких трактувань:

- ♦ *здібність* – сукупність знань, умінь, навичок;

- ♦ *обдарованість* – розумовий потенціал, сукупність пізнавальних можливостей і здібностей до навчання;

- ♦ *талановитість* – високий рівень розвитку і прояву здібностей, доведених до автоматизму, обдарованої людини;

- ♦ *геніальність* – творча неповторність, що базується на інтелекті, досвіді та таланті.

Звідси вибудовується така послідовність: здібність ↔ обдарованість ↔ талановитість ↔ геніальність.

Основи такої організації роботи із талановитою учнівською молоддю, на нашу думку, мають закладатися у вищих педагогічних навчальних закладах. Проте, як свідчить практика, майбутніх педагогів навчають азам роботи із учнями взагалі, а не з обдарованими зокрема. Перефразовавши вислів Е. Хаббарда "Існує щось рідкісніше, тонше, більш дивовижне, ніж обдарованість. Це здатність визнавати обдарованість інших", хочемо зауважити: "Існує щось рідкісніше, тонше, більш дивовижне, аніж сама обдарованість – це здатність розвивати обдарованість в інших". Дотримання саме такого підходу дало можливість у Сумському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти організувати процес підвищення кваліфікації вчителів області у післядипломний період за цим напрямом.

На сучасному етапі розвитку суспільства проблеми підвищення кваліфікації спеціалістів визначаються як пріоритетні, безпосередньо пов'язані із економічним і культурним розвитком, соціальною стабільністю. Саме ефективне функціонування відповідної системи забезпечує в суспільстві високий рівень професіоналізму, сприяє гармонійному поєднанню суспільних і особистісних інтересів. Надання державою кожній людині протягом усього життя реальних можливостей для підвищення її професійного рівня, приведення його у відповідність до вимог, які досить швидко змінюються, освоєння в разі потреби нових спеціальностей усе це є важливими складовими демократизації суспільства.

Тому підвищення кваліфікації працівників освіти, підготовка до інновацій у післядипломний період набуває сьогодні особливого значення для подальшого якісного розвитку навчальних закладів. Це пояснюється не лише фактом розвитку самої системи освіти, а й тими змінами, які відбуваються у державі в цілому.

Закономірною нині є організація такої ефективної системи післядипломної педагогічної освіти, що створює необхідні умови для навчання освітян протягом усього життя. Із цією метою у Сумському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти здійснюється навчальний, науковий, методичний, моніторинговий супровід процесів підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогічних працівників, зокрема за напрямом організації роботи із талановитою учнівською молоддю.

Традиційним напрямом роботи інституту із педагогічними кадрами області є підвищення їхньої здатності виконувати

додаткові завдання та обов'язки в межах спеціальності, систематичне оновлення і поглиблення професійних знань, умінь і навичок учителів за спеціальністю, професією; підвищення інтелектуального та культурного рівня [5]. Так, щороку на факультеті підвищення кваліфікації функціонують очні, очно-дистанційні, дистанційні, екстернатні форми навчання; курси, пролонговані у часі (за накопичувальною системою), проблемно-тематичні та експрес-курси, у тому числі виїзні, на яких обов'язково висвітлюються питання організації роботи із обдарованою учнівською молоддю (психологічний, педагогічний, методичний, організаційний, нормативно-правовий аспекти) [5].

Навчання освітян області протягом усього життя сприяє комплекс *методичних заходів*, здійснюваних Сумським ОІППО. Так, одним із основних напрямів діяльності післядипломної педагогічної освіти та підвищення кваліфікації є організація ефективної системи методичної роботи, спрямованої на розвиток обдарованої дитини, творчої індивідуальності педагогічних і керівних працівників [5].

Як засвідчує практика, на сучасному етапі розвитку освіти не вирішеною залишається проблема залучення всіх педагогів до творчого пошуку оптимальних, дієвих, результативних підходів у роботі із обдарованою учнівською молоддю. Результат цього – повільне підвищення кількості творчо працюючих учителів області, що можна констатувати за ступенем та результативністю участі учнів у міжнародних олімпіадах, турнірах, конкурсах, змаганнях.

Вибір шляхів щодо вирішення цієї проблеми значною мірою залежить від цілісного підходу до реалізації ключових проблем освіти, вміння прогнозувати результат. З огляду на це, професійним обов'язком кожного педагога є постійне вдосконалення змісту, форм, методів роботи; цілеспрямованість у чіткому визначенні напрямів діяльності із вироблення активної професійної позиції; безперервна самоосвіта в міжкатегоріальний період. Із метою організації ефективної системи методичної роботи, спрямованої на розвиток творчої індивідуальності освітян області, забезпечення системного підходу, організаційно методичну діяльність об'єднано в 5 блоків: організаційно-методичний, інформаційно-просвітницький, експериментально-дослідний, експертно-діагностичний, корекційно-описовий та побудовано організаційно-функціональну модель методичної роботи (схема 1) [5].

З огляду на зазначене вище, методична служба області (від навчально-методичного відділу післядипломної освіти Сумського ОІППО – до предметних методич-

них об'єднань учителів області) уже п'ятий рік поспіль працює над реалізацією науково-методичної проблеми: "Науково-, навчально-методичне забезпечення навчально-виховного процесу в навчальних закладах області в умовах реформування освіти".

Формами методичної роботи із учителями за напрямом "обдарованість" є групові і колективні (схема 2), до яких входять: методична рада, методичне об'єднання (предметне, циклове, профільне), взаємовідвідування уроків, єдиний методичний день, методичний семінар-практикум, школа перспективного педагогічного досвіду, школа молодого вчителя, школа педагогічної майстерності, проблемні (творчі) групи (лабораторії), науково-педагогічні конференції, творчі звіти, опорні школи, експериментальні педагогічні майданчики, а також нетрадиційні форми роботи: моделювання педагогічних ситуацій, педагогічні ігри (дидактичні, виховні, ділові, рольові), олімпіади методичних інноваційних розробок уроків і виховних заходів, методичні "мости", ярмарки (педагогічних ідей, літературні, педагогічних підручників, методичних рекомендацій), аукціони методичних розробок, педагогічні конкурси, виставки методичних розробок (уроків, виховних заходів), методичні фестивалі, консиліуми та ін. [5].

Із метою навчання та підвищення кваліфікації педагогічних працівників в області здійснено навчально-методичні заходи щодо організації та проведення ряду *моніторингових досліджень*: стану впровадження профільного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах; стану дошкільної освіти; якості мовної освіти учнів 7-х класів у загальноосвітніх навчальних закладах; якості роботи із обдарованою учнівською молоддю тощо.

На факультеті перепідготовки інституту створено умови для надання другої вищої освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем "спеціаліст" та навчання за освітньо-кваліфікаційним рівнем "магістр" за ліцензованими спеціальностями: "практична психологія", "адміністративний менеджмент", "управління навчальним закладом", "педагогіка вищої школи", які пройшли акредитаційну експертизу. Метою організації та проведення перепідготовки громадян у Сумському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти – підготовка до самостійної діяльності, яка вимагає поглибленої освіти у певному напрямі та, відповідно до вимог сьогодення, удосконалення знань із професійної спеціалізації, оволодіння навичками науково-дослідної роботи, управлінської діяльності та роботи із обдарованою учнівською молоддю.

Результатом такої діяльності є нові форми роботи із обдарованою учнівською молоддю, ініційовані та організовані педагогами на місцях:

- ♦ *В-Писарівський район*: конкурс комп'ютерних презентацій "Педагогічний досвід освітян району", "Багатофункціональні шиті дидактичні іграшки-посібники", "Овочі та фрукти" (пап'є-маше); конкурси: "Учень року", дитячого малюнка "Кожна дитина повинна мати маму", художнього фото "Моє рідне село", плакатів "Керуй своїм життям";
- ♦ *Глухівський район*: конкурс нестандартних уроків, конкурс учнівських проєктів "Творча молодь Глухівщини", фе-

стиваль обдарованих дітей "Наше майбутнє"; випуск районної газети "Освітнянський меридіан";

- ♦ *Кролевецький район*: клуб творчих педагогів, Книги пошани "Талановиті педагоги Кролевеччини", "Талановиті діти Кролевеччини";
- ♦ *Липоводолинський район*: районний конкурс "Інтелектуал року";
- ♦ *Охтирський район*: огляди-конкурси "Свята спадщина", "На кращий волонтерський загін";
- ♦ *Путивльський р-н*: договір про співпрацю відділу освіти Путивльської райдержадміністрації та Інституту педагогіки НАПН України – методичний супро-

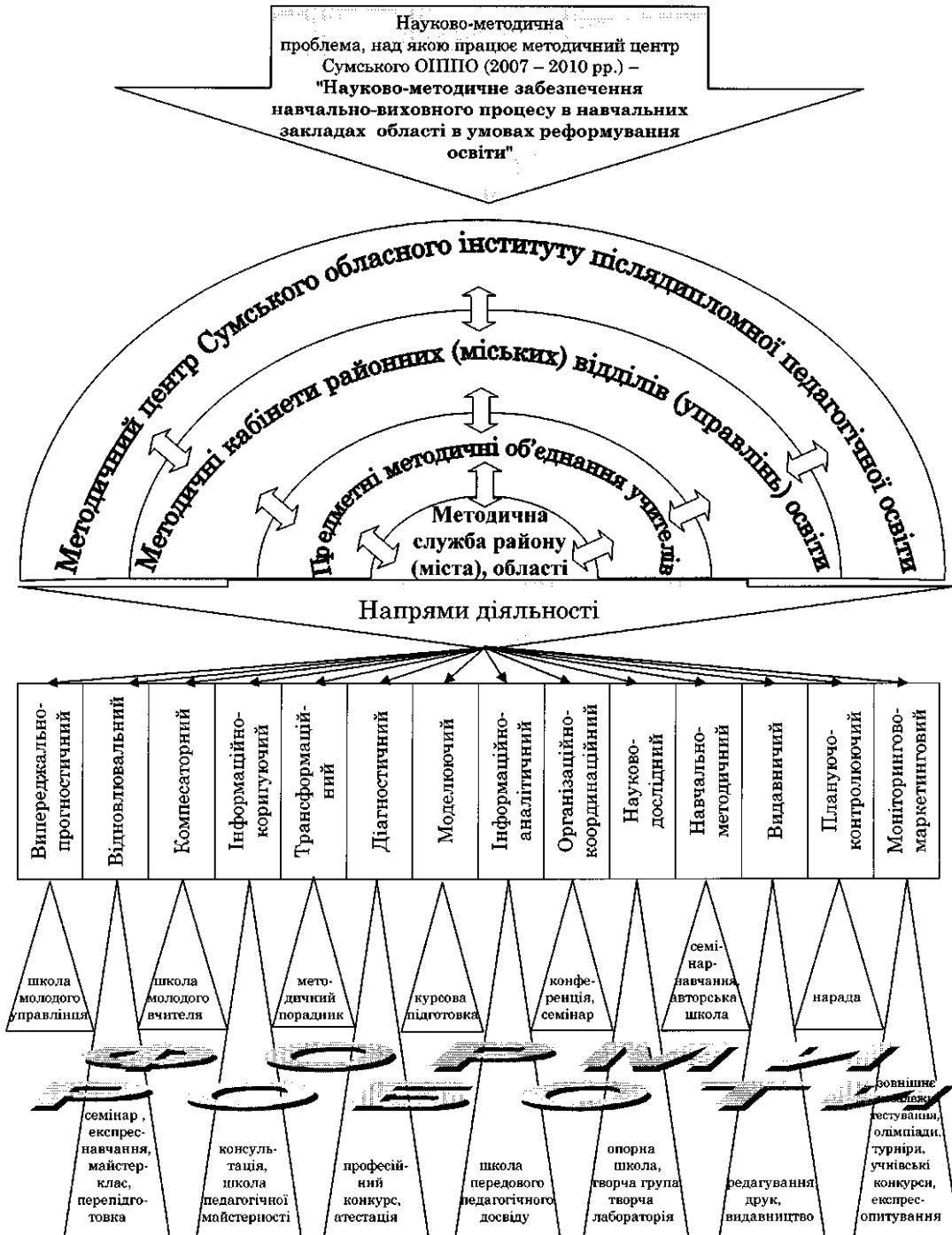

Схема 1. Організаційно-функціональна модель методичної роботи з педагогами Сумської області

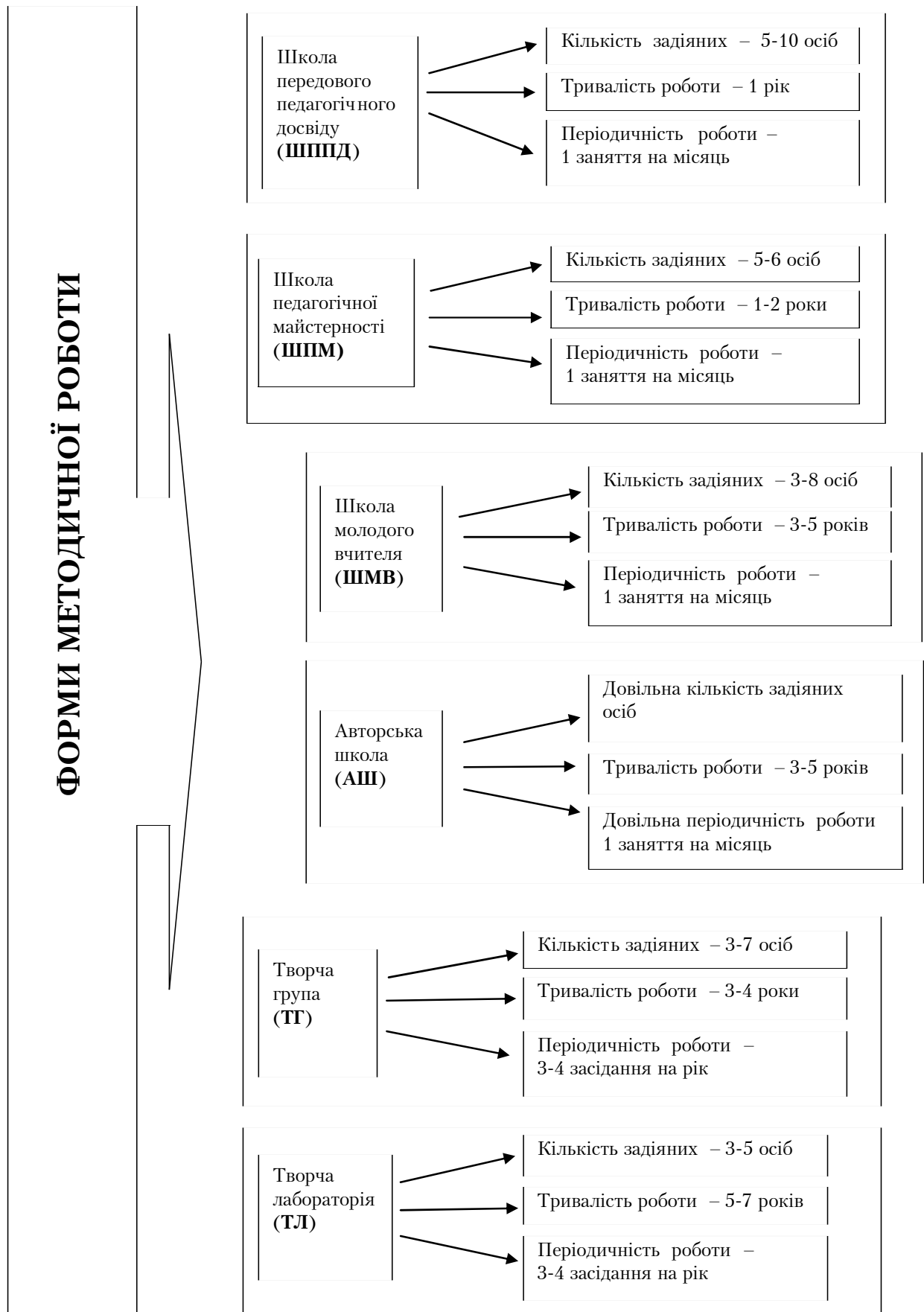

Схема 2. Традиційні форми методичної роботи з педагогами за тематичним напрямом

від організації профільного навчання у старшій школі. Районні конкурси, ігри, змагання: "Маленькі розумники" для учнів 4-класів, "Універсал", "Юні правознавці" для старшокласників, учнівські науково-практичні конференції; фестивалі "Таланти твої, Україно", "Дзвіночки Путивльщини", свято мудрості;

♦ *м. Ромни*: договір про співпрацю Роменської спеціалізованої загальноосвітньої I-III ступенів № 2 імені акад. Йоффе Роменської міської ради та Польської спільноти за напрямом роботи з обдарованими дітьми; міські конкурси "Учень року", "Інтелектуал 2011";

♦ *м. Суми*: мистецькі салони, міський географічний конкурс "Еверест", міська олімпіада із англійської мови серед учнів 4-х класів, міські конкурси: "Кращий шкільний кабінет", "Педагогічна рада: нетрадиційний підхід", конкурс-плєнер "Осіньне місто";

♦ *Тростянецький район*: виставка-презентація творчих доробків (проектів) учителів стосовно роботи з обдарованою учнівською молоддю "Вернісаж педагогічних ідей і знахідок";

♦ *м. Шостка*: міський фестиваль-конкурс "Мій кращий урок", конкурс "Класний керівник";

♦ *Шосткинський район*: конкурс "Учень року", "Майбутнє лісу у твоїх руках", акція "Діти – дітям";

♦ *Ямпільський район*: конкурси педагогічної майстерності "Мій кращий урок природознавства", "Педагогічна олімпіада учителів географії", "Мій кращий урок із основ здоров'я в початкових класах"; виїзна олімпіада із малюнка та креслення Полтавського національного технічного університету імені Ю. Кондратюка.

Підтримкою та стимулюванням обдарованих учнів є моральні та матеріальні заохочення. Так, лише Роменською міською радою протягом 2011 року було відзначено 65 учнів-переможців предметних конкурсів, олімпіад у сумі 12650 грн. [4].

Однак, не зважаючи на все викладене вище та широке висвітлення проблем роботи з обдарованою учнівською молоддю на різних адміністративно-територіальних рівнях, невирішеними залишаються такі питання:

♦ обмеженість фінансування, що впливає на можливість організації індивідуального, групового навчання обдарованих учнів у позаурочний час; створення динамічних груп із різних базових дисциплін; проведення додаткових індивідуальних занять із обдарованою учнівською молоддю тощо;

♦ наповнюваність 10-11 класів (із метою реалізації профільного навчання); мова йде про те, що реалізувати об'єктивне оцінювання, врахувати індивідуальні

особливості учня, диференціювати навчання, зважити на креативність обдарованих можна, на нашу думку, за оптимальної кількості учнів у класі 15 осіб, на відміну від існуючих 25-30;

♦ якість альтернативних підручників та їх вчасне надходження до закладів освіти;

♦ прозорість зовнішнього незалежного оцінювання на етапі висвітлення помилок тесту конкретної особи та типових для певного напрямку (дисципліни) із метою подальшої підготовки обдарованої учнівської молоді;

♦ належне моральне, матеріальне стимулювання праці вчителів, які працюють із обдарованою учнівською молоддю та багато інших.

Таким чином, перспективами подальших розвідок у цьому напрямі є, зокрема, вдосконалення нормативно-правового забезпечення, поняттєво-категоріального апарату тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каратаєва М. Проблема обдарованості: теоретичний аспект / М. Каратаєва. – Вінниця : РВВ, 2010. – 2 с.

2. Матюшкин А. О создании научно-практической программы по выявлению, обучению и воспитанию одаренных и талантливых детей / А. Матюшкин, Д. Сиск // Одаренные и талантливые : материалы VII Международной конференции. – Солт-Лейк Сити, 1987. – 543 с.

3. Удовиченко І. В. Інтелектуальна еліта Сумщини / І. В. Удовиченко // Педагогічна Сумщина. – Суми : Нота Бене. – 2008. – № 2. – С. 54–59.

4. Удовиченко І. В. Олімпіадні змагання – випробування знаннями / І. В. Удовиченко // Педагогічна трибуна. – Суми : РВВ СОІППО. – 2009. – № 4. – С. 4–6.

5. Удовиченко І. В. Роль методичної роботи в підвищенні професійної підготовки вчителя / І. В. Удовиченко // Педагогічна трибуна. – Суми : РВВ СОІППО, 2009. – № 7–8. – С. 2.

Стаття надійшла в редакцію 10.10.2011 ■

Бібліографічний опис цієї статті:

Удовиченко І. В. Підвищення кваліфікації вчителів і робота з обдарованими учнями / І. В. Удовиченко // Постметодика. – 2011. – № 3(100). – С. 22–27.